

УДК 378.147

Т.О. ПОГОРЕЛОВА, доц., НТУ «ХП»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

У даній статті досліджуються особливості проведення лекційних занять при лекційно-семінарській формі організації навчального процесу.

In the given article features of carrying out of lecture employment are researched at the lection-seminar form of the organization of educational process.

Ключові слова: лекція, інформація, аудиторія, риторика, співпраця, розуміння, знання.

Вступ. У сучасному вузівському навчальному процесі лекція відіграє важливу роль в організації навчально-виховного процесу. Основне завдання сучасної лекції - розвиток навчально-пізнавальних інтересів студентів, пробудження активної діяльності, формування самостійного наукового і професійно-творчого мислення. Сучасна лекція – це активна співтворчість, співроздуми лектора і аудиторії.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні методологічних підходів до проведення лекційних занять у вищих навчальних закладах.

Методологія. Наукове дослідження виконано на основі накопиченої інформації про проведення лекційних занять у вищих навчальних закладах з використанням методів описового, статистичного, структурного і функціонального аналізу.

Результати дослідження. Важлива проблема, яку необхідно спробувати вирішити з першої ж зустрічі – це визначення позиції викладача у спілкуванні з студентами.

Можна виділити три етапи по формуванню нової установки на співпрацю. На першому етапі, знайомлячись зі студентами, лектор може повідомити їм, як буде проходити лекція. Успіх першого етапу полягає у тому, що у студента виникає бажання спілкуватися з викладачем як з людиною і професіоналом. В основі другого етапу лежить відношення співробітництва, що передбачає, що всі проблеми вирішуються разом викладачами і студентами. Співпрацюючі сторони разом думають над проблемою і шукають вихід. Тому для лектора продемонструвати співробітництво – це означає щиро розповісти студенту про свої переживання з приводу заняття. На третьому етапі дії студентів ще невпевнені, вони не почувають

себе розкуто, допускають помилки. Важливо не оцінювати дії студентів, а показувати їх можливості, використовувати цікаве в подальшій роботі. До висловлювань студента рекомендується відноситись як до думки співробітника.

Перед усім необхідно торкнутися мистецтва оволодіння увагою присутніх, вміння перетворювати масу слухачів в аудиторію, що слухає. Для цього існують різні способи. Не слід, наприклад, починати лекцію «з ходу», краще зачекати кілька секунд, скажімо, перебираючи тези, а потім оглянути всіх присутніх, ніби збираючи їх в одне ціле. Це дає можливість слухачам придивитися до лектора, психологічно, внутрішньо приготуватись.

Повідомлення основних питань теми певним чином утримує протягом всієї лекції увагу слухачів. Так, з самого початку програмується свідомість слухачів, формується їх інтерес і очікування відповідей на поставлені питання. Починати лекцію необхідно не поспішаючи, впевнено і переконливо, усвідомлювати себе силою і авторитетом в даній галузі знань, тобто без сумнівів у словах, але й без будь-якої пихатості. Мова повинна починатись зразу ж з суті справи і бути проникнута свідомістю серйозності всього того, про що говориться. Дуже важливо взяти такий саме тон, бо, якщо ти сам не відчуєш всієї значущості проблеми, то і слухач не відчує цього.

Успішне прочитання лекції залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, від таких, наприклад, як вміння себе правильно і з гідністю тримати, переборюючи скутість і не впадаючи в розкутість. Вражають скупий виразний жест, простий і пристойний костюм без відволікаючих деталей, жива міміка. Відштовхуюче враження призводять на слухачів як паніхідні обличчя, так і вічно сяюча фізіономія, прикрашені з приводу (або без приводу) черговою посмішкою. Ці природжені або «навішені» маски викликають почуття роздратованості, заважають сприйняттю лекції. Недопустимо заходити в аудиторію і з обличчям злим, легковажним. Воно повинно бути привітним, серйозним, живим.

Але більш всього допомагає успіху лекторська мова, коли вона проста, зрозуміла і виразна, не перевантажена цитатами і цифрами, зарозумілими термінами. Хороша лекція передбачає індивідуалізовану (свою) мову, вільну від шаблонів і граматичної сухості, гарно інтоновану мову, в якій «чується музика». Не одноманітну за звучанням мову, не абстраговану, а образну, насичену яскравими прикладами, порівняннями, повчальними посиланнями, гумористичними моментами, переконливими коментарями до ілюстрованого матеріалу (якщо він є), власними роздумами.

Лектор повинен проводити лекційний процес таким чином, щоб не лише для себе, але і для слухачів перетворити його в своєрідну інтелектуальну діяльність.

Лекції слід читати слухачам, дивлячись на них, а не читати з аркушу, утнувшись в нього. Це – правило, з нього робиться виняток лише для самих молодих лекторів, котрі не здобули ще навиків публічного виступу, і тих випадків, коли необхідно користуватись статистичними даними і різними іншими допоміжними матеріалами у вигляді тез, цитат, бібліографічних рекомендацій тощо. Початківці повинні як можна швидше «відриватись» від аркушів, переборювати в собі нерішучість і смуток перед аудиторією. Конспект зразу ж ставить бар'єр між лектором і слухачами, а через цю стіну їм пробитись буває дуже складно.

Завдяки лекторському красномовству в доказах, почуттю і знанням, розуму і дотепності у слухачів прокидається і весь час підтримується увага. В результаті всього досягається повний контакт, злиття аудиторії з лектором, тиша в залі, атмосфера загальної зацікавленості. Цієї кульмінації може досягти і досягає лише сам лектор, але велика роль і слухачів, увага яких надихає, емоційно «підхльостує» його. Тому, не випускаючи з виду всю аудиторію, корисно знайти двох-трьох найбільш старанних і доброзичливих слухачів і час від часу звертати мову безпосередньо до них. Це також надає лекції неповторні фарби і ту гарячу задушевність тону, котра робить її по-справжньому переконливою і яскравою.

В кінці лекції необхідно пов'язати закінчення з початком, щоб підкреслити вичерпаність змісту даної теми. Важливою складовою частиною всього лекційного процесу являються відповіді на запитання. Саме питання являються показником того, наскільки лекція захопила слухачів. Чіткі і короткі відповіді на них мають велику смислову цінність. Вони не лише доводять і уточнюють матеріал лекції, але мають також самостійне значення. Не сковані теоретичною схемою, відповіді на запитання дають лектору можливість вийти, так би мовити, на широкий «оперативний» простір або ж значно роздвинути тематичні межі лекції, а також ще більше повернути її до життя. Ось чому іноді буває, що відповіді на питання виявляються цікавішими самої лекції, якщо, звичайно, лектор чудово володіє матеріалом. Необхідно розуміти всю важливість цієї процедури і внутрішньо до неї готуватися ще до початку лекції.

Головна умова повноцінного засвоєння – це розуміння. Керувати процесом засвоєння – означає своєчасно виявляти ускладнення студента і допомагати йому швидше їх усувати. Тому необхідно зразу ж поставити перед собою задачу домогтися розуміння студентами лекційного матеріалу. З цією метою бажано поставити себе не місце слухача і проаналізувати сприйняття ним матеріалу. В задачі аналізу входить: визначити ускладнені моменти, встановити їх психологічні причини і відшукати методичні прийоми їх усунення.

Робота викладача, направлена на досягнення студентами розуміння, вимагає значних затрат лекційного часу, необхідного для викладення всього матеріалу програми. На різних потоках затраченим часом можна варіювати в залежності від швидкості переробки інформації, обумовленої властивостями нервової системи студентів.

Використання емоційних прийомів викладання – це засіб, що посилює сприйняття лекції студентами, що заглиблює їх розуміння і запам'ятовування. Атмосфера лекції залежить також від того, як лектор відноситься до свого предмету.

Досить обґрунтованою являється порада досвідчених лекторів: необхідно вивчити напам'ять початок і кінець лекції, щоб не збитись в ці особливо відповідальні моменти виступу, а також мати можливість справитись з хвилюванням, зняти з себе надмірне психологічне напруження, котре може бути згубним. Тоді досягається самооволодіння, яке необхідне для того, щоб говорити впевнено і викладати матеріал, розмірковуючи, а не просто «випалюючи» завчені положення. Лише ця внутрішня розкутість і «роздуми вголос» по ходу лекції робить її по-справжньому творчою, живою і яскравою.

Висновки. Критеріями оцінювання прочитаних лекцій є структура, змістовність, професійна спрямованість, методичний та науковий рівень, стиль викладання, педагогічна майстерність лектора, рівень реалізації дидактичних принципів навчання. Кожний з них має свої характеристики.

Оптимальна *структура* лекції передбачає чітку композиційну побудову (вступ, основну частину, закінчення); формулювання мети, наявність плану, характеристику джерел інформації, логічність викладення матеріалу; відокремлення кожного з питань та забезпечення взаємозв'язку між ними, узагальнення в кінці кожного розглянутого питання; виділення ключових ідей.

Змістовність характеризується науковим рівнем та рівнем відповідності досягнення сучасної наукової думки та практики про предмет; наявністю узагальнень, переконливістю доказів; постановкою дискусійних питань та наукових проблем; відповідністю змісту програми та навчальному плану; ступенем реалізації цілей навчання.

Професійна спрямованість реалізується наявністю засобів, спрямованих на формування професійного світогляду студентів; зв'язком матеріалу з професійними інтересами підготовки спеціалістів в Україні, розширенням соціальної значущості виконуваних ними завдань.

Методичний рівень оцінюється за вмінням застосовувати способи активізації пізнавальної діяльності студентів; забезпечувати реалізацію внутрішньопредметних

та міжпредметних зв'язків; ступенем активності і зацікавленості аудиторії; манерою викладання та управління навчальною діяльністю студентів.

Зміст критерію «*Стиль лекції*» можна тлумачити як чіткість і доступність викладення матеріалу; доступність темпу для усвідомлення та ведення записів; візуалізація матеріалу; якість застосовуваної наочності та її підпорядкованість меті лекції; контакт з аудиторією.

Майстерність лектора розкривається у глибині володіння лекційним матеріалом; емоційності; культурі мовлення; вмінні володіти аудиторією, знімати емоційну напругу та втому; тактовному ставленні до студентів, поведінці біля трибуни чи дошки, зовнішньому вигляді. За національною традицією викладачі вищої школи України віддають перевагу академічному стилю.

Лекція була і залишається основним видом навчальної роботи при лекційно-семінарській формі організації навчального процесу. Лекція - основа для подальшої самостійної роботи. Вона справляє виховну і розвиваючу дію в процесі взаємодії викладача і студента, розвиває інтерес і любов до науки, творчі здібності, інтелектуальну й емоційно-вольову сферу особистості, сприйняття, пам'ять.

На лекції особливо важливо встановити психологічний контакт з аудиторією, захопити її увагу і мислення, діяти в унісон, що посилить вплив лектора на неї. Лектор який байдужий до того, що відбувається в аудиторії, що там панує нецікавість, байдужість і який задоволений безтурботним читанням конспекту – не може бути лектором і носити це почесне звання.

Список літератури: 1. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.02. 2. *Чаплицька Г.В.* Формування умінь і навичок студентів у процесі творчої діяльності // Гуманізація навчального-виховного процесу. Науково-методичний збірник. – Слов'янськ, 2003. – Вип.19. - С.85-88. 3. *Алексюк А.І.* Педагогіка вищої освіти України. — К., 2002. 4. *Шевченко Т.Й.* Современные дидактические концепции в образовании. — К.: МАУП, 2003. — 168 с. 5. *Мойсеюк Н.Є.* Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене. - К., 2001. 6. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / За заг. Ред. О.Г.Мороза. –К., 2001. –337 с.

Подано до редакції 05.10.2010